

Новітня історія України

УДК 94:355(477)“1917/1918”

В. С. Гвоздик

ЗМІНИ У СПІВВІДНОШЕННІ ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНИХ СИЛ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ 1917 – ПОЧАТКУ 1918 РР.

У статті розглядається політична ситуація на Півдні України у період загострення боротьби за владу восени 1917 – на початку 1918 рр. Досліджується кількісний склад та географія розміщення основних політичних партій та громадсько-політичних об'єднань, задіяних у цій боротьбі. Аналізуються результати виборів до органів місцевого самоврядування, Всеросійських та Українських Установчих зборів.

Ключові слова: Південь України, політична боротьба, партії, блоки, вибори.

Дослідження характеру і змісту революційних подій 1917–1918 рр. на Півдні України зі значними етнонаціональними та соціокультурними особливостями залишається актуальною науковою проблемою, незважаючи на те, що за останні роки зроблені суттєві зрушення щодо комплексного висвітлення як соціально-економічної, так і політичної історії регіону початку ХХ ст. Однією з таких проблем є вивчення процесу розгортання партійно-політичної боротьби за владу в краї під час проведення виборчих кампаній 1917 – початку 1918 рр., оскільки їх результати дають можливість стверджувати, що основною домінантою політичного розвитку українського суспільства в зазначений період була не боротьба за встановлення диктатури пролетаріату, а формування інститутів влади і самоуправління, які повинні були забезпечити в кінцевому результаті розбудову незалежної держави на демократичних засадах.

Як відомо, в радянській історіографії цей процес розглядався лише через призму обґрунтування неминучості “Великої Жовтневої соціалістичної революції” та перемоги в ній більшовицької партії, тоді як ідея буржуазного парламентаризму, реального народовладдя розглядалася лише з позиції її огульної і часто безпідставної критики [1–11].

І лише в умовах незалежної України з'явилися роботи, які аналізують виборчі кампанії 1917 р. досить різнопланово і об'єктивно. При цьому на загальноукраїнському рівні проблема формування органів місцевого самоврядування, виборів до Всеросійських та Українських Установчих зборів знайшла своє відображення в узагальнюючих роботах з історії О. П. Реєнта [12], В. Ф. Солдатенка [13], А. П. Гриценко [14].

Безпосередньо ж вибори до органів місцевого самоврядування висвітлюються в статтях О. В. Старуха [15] та В. М. Бойка [16]. Регіональні аспекти виборчої кампанії на матеріалах Таврійської губернії розглядає В. І. Корольов [17].

Проблема виборів до Всеросійської та Української конституанти висвітлена більш широко. У В. Ф. Верстюка є цікава і змістовна післямова до стенографічного звіту першого і єдиного дня засідання Всеросійських Установчих зборів [18]. Українське питання на Всеросійських зборах висвітлює Й. Рисіч [19]. Ролі Центральної Ради у скликанні Українських Установчих зборів присвячена стаття Т. Бевз [20].

Деякі результати виборів до Всеросійських Установчих зборів на Півдні України наводяться у монографіях Ф. Г. Турченко і Г. Ф. Турченко [21; 22].

У Російській Федерації найбільш детально підготовку і проведення виборів до Всеросійських Установчих зборів, з урахуванням ситуації в Україні, аналізує Л. Протасов [23]. Проте узагальнюючої роботи, яка у цілому показала б динаміку змін у рейтингах партій під час виборчих кампаній в південноукраїнському регіоні поки що немає.

Метою статті є висвітлення змін у співвідношенні партійно-політичних сил на Півдні України під час виборчих кампаній 1917 – початку 1918 рр.

Протягом 1917 р. в Україні відбулося декілька виборчих кампаній. Міські вибори, що проводилися згідно з постановою Тимчасового уряду від 15 квітня і “Тимчасовими правилами про проведення виборів гласних міських”, передували всім іншим і стали першими демократичними виборами на території Російської держави, у складі якої перебувала Україна.

Слід зазначити, що виборча кампанія до міських дум 1917 р., в якій брали участь основні політичні партії, і з самого початку стала ареною гострої політичної боротьби, значення якої в умовах розвитку революції вийшло далеко за межі власне муніципальних питань.

Адже хід та результати виборів допомагали не тільки з'ясувати політичний настрій мас, а й певною мірою спрогнозувати, на яку підтримку могла б розраховувати та чи інша партія під час виборів до Всеросійських установчих зборів. У більшості міст політична боротьба на виборах точилася переважно між партійними списками. Українські соціалісти, відмовившись в абсолютній більшості значних міст Півдня України від створення національного блоку, мали альтернативу: виступати самостійно або в блоці з близькими за ідеологією російськими партіями. За результатами виборів у Катеринославі список УСДРП отримав 3381 голос – 4,6%, УПСР – 1%. В Одесі УСДРП і УПСР утворили український соціалістичний блок, якому виборці віддали 7764 голоси (3,8%) [16, с. 25; 24].

У Херсоні українським соціалістам, які лише влітку створили тут свої округи, вдалося досягти досить широкого представництва в соціалістичному блоці й офіційно провести в думу 8 гласних (8%), а неофіційно – 17 (16,8%). Але в Миколаєві згода УСДРП виступити в блоці з РСДРП, причому не на принципових засадах визнання українських вимог, призвела до того, що українські соціал-демократи взагалі залишилися без представництва в думі. Лише українські есери провели двох гласних за списком ПСР [16, с. 26].

В Олександрівську за український соціалістичний блок проголосувало 1998 чол. (10,8%) [25].

Найбільш напруженою була боротьба за голоси єврейських виборців, в першу чергу, в Одесі, Катеринославі та Олександрівську. Адже в цих містах єврейське населення було найбільш політизованим.

За єврейським списком № 17 в Катеринославі пройшло 19 гласних (9 сіоністів і декілька співчуваючих). За нього проголосувало 12,5 тис. виборців, тоді як за список Поалей-Ціон – лише 635. Список соціалістів-революціонерів і єврейських соціалістів зібрав близько 15 000 голосів. Досить гострою була боротьба й під час виборів до Олександрівської міської думи. Тут окремим списком виступала місцева організація ортодоксальних євреїв "Єврейський позапартійний демократичний блок", за який проголосувало 2 175 осіб (11,8% виборців). Партія ортодоксальних євреїв набрала лише 1% голосів виборців і не змогла провести свого представника в думу [26].

В Одесі найбільше голосів отримав єврейський блок, в який входили сіоністи, національні демократи та представники синагог. За його список проголосували 24 480 виборців. За представників Поалей-Ціон віддали свої голоси 1551 осіб, за Об'єднану єврейську народну партію – 967. Список єврейських ремісників та дрібних торговців взагалі набрав лише 270 голосів.

У цілому в Одеській думі єврейське населення було представлене 18 гласними (15% персонального складу думи – Авт.), з них єврейський блок провів 14 осіб; бундівці – 2; поалей-ціоністи та Єврейська народна партія – по 1 [27, с.45; 28].

Що ж до інших міст регіону, то передвиборча боротьба в них була менш напруженою. Проте результати виборів в цілому ряді випадків були для єврейського населення більш прийнятними. Так, за єврейський національний список, де в основному домінували сіоністи, в Мелітополі проголосувало 24% виборців (обрано 9 гласних), в Нікополі – 15% (обрано 6 гласних), в Херсоні – 8,9% (обрано 9 гласних), в Миколаєві – 8,2% (обрано 9 гласних), в Бердянську – 6,9% (обрано 3 гласних). А в Синельникові (залізнична станція Катеринославського повіту) єврейське населення отримало навіть загальноміську перемогу, провівши в гласні думи 11 осіб, тоді як конкуренти отримали 10 місць [29, с.36; 30].

Відокремлено від національних списків виступали представники Бунду і Поалей-Ціону. При цьому бундівці майже скрізь блокувались з меншовиками, або входили в соціалістичний блок. Відомо, що в Херсоні вони отримали в думі 5 місць, в Бердянську провели 1 гласного. За членів Бунду в Олександрії проголосувало 825 осіб із 2737 євреїв, внесених у списки для голосування, що дало змогу провести їм 5 депутатів [31; 32]. Поалей-ціоністи реальних успіхів домоглися лише в Нікополі та Амур-Нижньодніпровську (Катеринославський повіт). За їхніми списками в цих містах було обрано по 4 гласних [33].

Російські меншовики і есери в основному входили в соціалістичний блок і отримали впевнену перемогу практично в усіх містах в регіоні. Так, в Олександрівську за них проголосували 59,2% виборців, тоді як за більшовицький список – лише 1,5% [34].

Для порівняння приведемо загальноукраїнські дані результатів муніципальної кампанії, зроблені В.М. Бойко. Вибори відбулись у 176 містах та містечках України, явка виборців становила 60 %. Українські кандидати отримали загалом 12,15 % (у т. ч. укр. соціалістичний блок у складі УПСР та УСДРП – 5,1 %, УПСР – 0,22 %, УСДРП – 0,81 %, українські соціалісти у блоках з російськими – 1,96 %, УПСФ – 1,01 %, різноманітні позапартійні списки – 3,05 %). Списки російських соціалістичних партій отримали 46,23 % голосів (у т. ч. соціалістичний блок – 17,75 %, партія соціалістів-революціонерів – 22,47 %, РСДРП – 5,27 %), більшовики – 4,7 %, кадеты – 7,56 %, праві угруповання – 3,26 %, сіоністи, ортодокси та списки єврейської громади – 8,6 %. [35].

Що ж до селян, то перші кроки їх участі у виборчих кампаніях були пов'язані з виборами у волосні і повітові земства, що проходили в серпні – жовтні 1917 року. Проте на цей час селяни України уже втратили всяку довіру до Тимчасового уряду та його інституцій. Для них більш авторитетними органами самоврядування були селянські з'їзди, ради селянських депутатів і комітети селянських спілок, які підпорядковувалися в своїх діяльності Всеукраїнській раді селянських депутатів, обраній на Першому Всеукраїнському селянському з'їзді, який проходив у Києві 28 травня – 2 червня 1917 р. Не на користь виборчої кам-

панії спрацювала серпнева криза Тимчасового уряду, викликана невдалою спробою державного перевороту з боку російської воячини.

У Дніпровському повіті Таврійської губернії із 590 волосних гласних було обрано лише 558. В Катеринославському повіті вибори відбулися в 38 волостях, а в 2-х (Новопавлівська і Борисівська) були визнані як такі, що не відбулися [36]. В Ільїнській волості (Одеський повіт) із 2 000 виборців голосувало лише 1 200 осіб; в Малобуялицькій волості того ж повіту в голосуванні взяли участь 57% виборців. Ще більш вражаючою була ситуація в селі Петрівка (Новомосковського повіту), де із 9 тисяч тих, що мали право голосу, на виборчу дільницю прийшло трохи більше 1 тис. осіб [37; 38]. Серед селянського населення Таврійської губернії великою популярністю користувався список губернської Ради селянських депутатів, що складався в основному із членів ПСР. У с. Андріївці Бердянського повіту за цей список було віддано 1626 голосів, за народних соціалістів – 99, кадетів – 8, єврейський національний список – 52 голоси. У волосне земство були обрані 43 кандидати від місцевої Ради, 2 – від єврейських організацій. Кадети тут не отримали жодного місця [39].

Не набагато кращою в плані політичної активності виборців була кампанія з виборів повітових гласних. Так, у газеті “Селянська спілка” 31 жовтня 1917 р. була опублікована досить цікава інформація про земську кампанію в с. Іванівка Олександрівського повіту. В ній, зокрема, говориться, що на виборах до повітового земства “наші сільчани показали себе зовсім неорганізованими і байдужими. Спілка виставила своїх членів, а Селянський союз – своїх. На щастя, в Івановській волості жодна партія списків не висунула. Подано голосів за список №1 (Спілки) – 488 осіб і №2 (Селянський союз) – 88. Ледве-ледве пройшов від Іванівської волості 1 наш кандидат учитель Я.П. Антонечко” [40].

Особливістю цієї компанії було те, що в ній брали участь і мешканці міст. Так, під час виборів гласних Новомосковського повітового земства участь у голосуванні взяло лише 8,7% виборців. В Амур-Нижньодніпровську із 27 тисяч осіб, що мали право голосу, вибирати гласних прийшло лише 3 813; в Бердянську із 19 тис. – 3 033 [41; 42].

А в Олешках на виборчу дільницю прийшло всього 38 осіб. Оскільки в цьому місті при виборах в Дніпровське повітове земство був лише список від місцевої ради робітничих депутатів, що складався з 5 осіб, то всі вони й стали земськими гласними [43].

Слід відзначити, що в ряді міст вибори в земські установи проходили в гострій політичній боротьбі за партійними списками. Так, наприклад, у Бердянську перемогу здобули меншовики (1025 чол.), а більшовики отримали 850 голосів і випередили есерів (654). Там, де партійні організації були невеликими, наприклад, у Великому Токмаці, ще створювались соціалістичні або радянські блоки. Останній провів у земстві 27 своїх кандидатів, у т.ч. 9 меншовиків [44].

Проте реальне співвідношення сил в регіоні повинні були б показати результати виборів до Всеросійських Установчих зборів. Проаналізуємо їх. У 4-х найбільших містах регіону у виборах узяли участь 298537 виборців. Перше місце зайняли більшовики, за яких в Херсоні проголосувало 21,2% виборців, Миколаєві – 25,6%, Катеринославі – 26,4% в Одесі – 28,6%. Друге місце серед партій (і третє в цілому по регіону) посіли кадети, набравши по висхідній в Катеринославі 11,7% голосів, в Миколаєві – 13,6%, Херсоні – 13,7%, в Одесі – 16,2%. Що ж до соціалістів-революціонерів, то вони в Миколаєві та Херсоні зайняли 2-е місце після більшовиків, набравши відповідно 21,3% і 17,7%, в Одесі і Катеринославі програли вибори, набравши відповідно 5,5% і 8,4% голосів виборців. Значно посілили свої позиції українські соціал-демократи, які отримали в Одесі 5,7% голосів виборців, Херсоні 7,8% і в Миколаєві – 9,4%. Але найбільший успіх українці мали в Катеринославі, де блок УСДР-УПСР отримав 16,4% голосів і посів третє місце після більшовиків та єврейського національного блоку.

Найбільш серйозної поразки на виборах зазнали меншовики, які змогли набрати в Херсоні лише 3% голосів виборців, в Одесі – 4,6%, Катеринославі – 5,8% і в Миколаєві – 6,9%. Що ж до народних соціалістів, то їх вплив залишився таким же незначним, як і підчас муніципальної кампанії. За них у великих містах проголосувало в середньому 1,1% виборців.

Всеросійський Союз земельних власників виставив список лише в Катеринославі, набравши 3608 голосів 4,5%. Значно посілили позиції кандидатів у депутати від буржуазних верств населення Російський народно-державницький Союз, який, навпаки, виставив свій список лише в Херсонській губернії і тільки в Одесі спромігся набрати 1,8% голосів, в Миколаєві і Херсоні відповідно лише 0,5% і 0,55%.

Досить організовано і згуртовано провів вибори єврейський національний блок, який виставив свій список в обох губерніях. В Одесі і Херсоні він зайняв перше місце (31% і 33,3% голосів виборців), в Катеринославі друге (18,3%) і третє в Миколаєві – 14,6% голосів. Що стосується інших єврейських списків, то результати наступні: Поалей-Ціон виставляла своїх кандидатів в усіх 4-х містах, але змогла набрати лише 0,6% голосів виборців. Бунд окремо виступав лише в Катеринославі, набравши 2% голосів посів лише 9 місце.

Дещо іншими були результати виборів на рівні повітових міст краю. Значно зміцнили свої позиції в цей час українські соціал-демократи і соціалісти-революціонери, за яких у Новомосковську проголосувало 55,8% виборців, в Олександрівську – 23,3%, Єлизаветграді – 18,1%. [45-47] Правда, в материкових повітових центрах Таврійської губернії за український список проголосувало значно менше: в Олешках – 2,6% виборців, Мелітополі – 4,8% і в Бердянську – 5,35%. [48-50].

Більшовики мали серйозний успіх лише в Олександрівську, де вони набрали 26% голосів і в Бердянську – 33% [51; 52]. В Олешках за них проголосувало лише 1,3% виборців, у Новомосковську – 7,2%, Єлизаветграді – 8,7% і в Мелітополі – 10% [53-56].

Щодо впливу меншовиків і есерів, то тут картина досить своєрідна. По Катеринославській і Херсонській губерніях вони набрали майже однаковий відсоток голосів. У Новомосковську обидві партії набрали по 1,6% голосів, в Єлизаветграді і Олександрівську за меншовиків проголосувало відповідно 6,4 і 7,8% виборців, за есерів – 5% [57-59]. У Таврійській губернії відсоток прихильників цих партій був значно вищим. За меншовиків у Бердянську проголосувало 8,5% виборців, Олешках – 14,6% і Мелітополі – 18,1% [60-62], за соціал-революціонерів – в Олешках – 38,8%, Бердянську – 9,86% і в Мелітополі – 5,4%. За трудовиків у вищезазначених містах в середньому голосувало 1,45% виборців [63-65].

Набагато дружніше проголосували прихильники буржуазних партій. Кадети отримали в Новомосковську 2,7% голосів, в Олександрівську – 9,7%, Єлизаветграді 18,5%, в Олешках і Мелітополі по 25,6%, а в Бердянську – 27,4%.. [66-70]. Всеросійський союз земельних власників зміцнив позиції лише в Новомосковську і Мелітополі, де за його список проголосувало трохи більше 6% виборців [71; 72].

Єврейське населення віддало свої голоси єврейському національному блоку. В Бердянську за нього проголосувало 7,5% виборців (за список Поалей-Ціон – 2,27%), у Новомосковську – 10,3%, Олександрівську і Олешках – 14,3%, Мелітополі – 23,5%, а найвищий показник він мав у Єлизаветграді – 40%. Бунд, Поалей-Ціон і Об'єднана єврейська соціалістична партія скласти конкуренцію національному блоку не змогли. В усіх 6 повітових містах, по яких ми маємо дані, в середньому за них проголосувало близько 2% виборців [73-78].

Вибори ж у повітах показали, що в південноукраїнському селі політичні уподобання виборців були дуже різними, але домінуючим був український настрій: в 4-х повітах Катеринославській губернії (Верхньодніпровському, Катеринославському, Новомосковському і Олександрівському) за український блок проголосувала абсолютна більшість сільських виборців - відповідно 69,3%; 71,8%; 89,4% і 77,4% [79-81].

У Херсонській губернії ситуацію з'ясувати складніше, оскільки українські соціал-демократи виступили тут з окремим списком і набрали в Херсонському, Одеському, Єлизаветградському і Тираспольському повітах у середньому близько 7% голосів, тоді як українські есери і губернські ради селянських депутатів виступили в блоці з російськими есерами і ОЕСРП і визначити їх роль в цьому блоці важко. Але, враховуючи загальну українізацію краю, ми вважаємо, що селяни в своїй більшості голосували, в першу чергу, за українців. Результати по цьому списку були такими: в Херсонському повіті за нього віддали свої голоси 54,1% виборців, Одеському – 51,3%, Тираспольському – 62,6% і Єлизаветградському – 77,6% [82]. На материкових повітах Таврійської губернії домінували російські есери, які в блоці з губернською радою селянських депутатів отримали в Мелітопольському повіті 63,8% голосів, а в Дніпровському – 79,3%. Список українських соціал-революціонерів і селян-хліборобів набрав, відповідно, лише 16,1 і 6,3%.

Більшовики і меншовики в регіоні великою популярністю не користувалися і набрали по вищезазначених повітах, відповідно, 5% (більшовики) і 1,6% (меншовики) [83].

Єврейський національний блок у сільській місцевості шансів на успіх не мав. Лише в Єлизаветградському повіті за нього проголосувало 10,4% виборців, в Тираспольському – 8,4%, що ж до решти повітів, то там він не набрав більше 3,5% голосів [84]. Проте досить дружно голосували російські громадяни німецької національності. Так, у Катеринославському повіті їх список отримав 4,8% голосів виборців, у Тираспольському – 8,4%, а в Одеському – 23,6% (друге місце серед всіх списків) [85; 86].

Стосовно правих сил, то кадети в повітах Катеринославської губернії набрали в середньому 0,6% голосів, в Таврійській губернії – 3 і в Херсонській – 3,57% [83; 87-89]. Тоді як Союз земельних власників в Катеринославській губернії по вищезазначених повітах набрав 1,7% голосів, в Таврійській – 2,23% [83; 90]. Отже, у цілому можна вважати, що праві політичні сили в Херсонській і Катеринославській губернії отримали близько 4% голосів виборців, а в Таврійській – біля 6% [91-93].

У Катеринославській губернії перемогу здобув український блок (список №5) у складі Селянської спілки, Селянського союзу, УСДРП, УПСР, який набрав 556012 голосів і провів в Установчі збори 10 осіб із 18 виділених місць. Друге місце зайняв блок російських есерів та Маріупольської ради селянських депутатів. За нього проголосувало 231 717 виборців. Третє місце вибороли більшовики, які, отримавши 213 163 голоси виборців, тепер також були представлені в Установчих зборах 4-ма депутатами [94].

У Херсонській губернії на перше місце вийшов блок російських та українських есерів з губерніальною радою селянських депутатів і ОЕСРП, який набрав 493 000 голосів і провів в Установчі збори 12 осіб. На другому – єврейський національно-демократичний (96 000 голосів). На третьому – більшовики (95 000 голосів).

Слід відзначити також значне зростання в краї ролі української соціал-демократичної партії, яка, виступаючи окремим списком, змогла набрати 85 000 голосів виборців і провести свого кандидата, відомого в краї українського сподвижника З.М. Чехівського. Кадети, за яких проголосувало 59 тисяч осіб, також провели в члени Всеросійських Установчих зборів одного із своїх лідерів П.М. Мілюкова [95; 96].

Загальна картина підсумків виборів по Таврійській губернії виглядала так: серед російських політичних партій I місце зайняли есери (52,2%), II – кадети (6,8%), III – більшовики (5,5%), IV – меншовики (3,3%), V – народні соціалісти (0,8%). Серед національних списків голоси виборців розподілились так: кримськотатарський (11,9%), український (10,7%), німецький (4,8%), єврейський (2,4%). Таким чином, знову переконливу перемогу отримала на виборах партія есерів [83].

Виборча кампанія до Українських Установчих зборів на Півдні України проходила за специфічних обставин: на час виборів Першим Всеукраїнським з'їздом рад Україна уже була проголошена Республікою рад. І якщо центральні райони країни ще знаходилися під впливом Центральної Ради, то на Херсонщині, Катеринославщині та Північній Таврії у результаті воєнних дій влада поступово зосереджувалася в руках більшовицьких органів управління, які проводили виборчу кампанію "без огляду на права українського громадянства" [97, с.204].

Слід відзначити, що вибори у Катеринославі, перенесені з 12 на 16 січня через воєнне протистояння між гайдамаками і більшовиками, почалися при виключному абсентеїзмі виборців. У деяких дільницях за весь день було подано лише десятки голосів. Присутність представників політичних партій була досить рідким явищем. У місті проголосувало 13,4% виборців. Причому за українські партії та організації проголосувало близько 41% виборців. На перше місце вийшов список УСДРП – 2671 голос, на друге – список Селянської спілки та УПСР (2598 голосів), на третьому був список ради робітничих і селянських депутатів, РСДРП(б) і Сердюцького полку (2525 голосів) [98].

Іншою була ситуація в Олександрівську, де радянська влада була вже встановлена. Із кореспонденції міського комітету РСДРП(б) в газету "Донецкий пролетарий" відомо, що голосування пройшло при значному абсентеїзмі виборців. Тільки четверта частина громадян (7 481 осіб), занесених у списки, прийшла на виборчі дільниці, тоді як на виборах до Всеросійських Установчих зборів голосувало біля 18 тис. виборців. Підсумки були такими: найбільше голосів отримав список №9 (більшовики) – 1892, на другому місці був список №15 (українські соціал-демократи) – 1 279, на третьому – список №16 (кадети) – 455 осіб. Меншовики і есери набрали відповідно 370 і 368 голосів. Значних успіхів у виборах в Олександрівську домогся "Союз земельних власників і безпартійних прогресистів" (за його список проголосували 357 осіб). Досить організовано проголосували російські громадяни німецької національності, підтримавши свій національний список 316 голосами. За кандидатів Поалей-Ціону і Бунду проголосували, відповідно, 206 і 73 виборців. Об'єднана єврейська соціалістична робітничка партія набрала 39 голосів, а українські незалежні революційні демократи з групою журналу "Шлях" – лише 29 [99].

А ось у селі Павлівці Олександрівського повіту результати голосування були іншими. Із 1 249 виборців у голосуванні взяли участь 1001 (80%). При цьому, за список Селянської спілки і УПСР проголосувало 685 (68%) осіб, УСДРП – 10, російських есерів – 4, більшовиків – 291, кадетів – 1, землевласників – 2 і Поалей-Ціон – 2 [100].

У Таврійському окрузі вибори до Українських Установчих Зборів не проводилися, хоча ще 17 грудня 1917 р. у Мелітополі відбувся з'їзд представників північних повітів губернії, який ухвалив рішення про участь населення краю у виборах до Українських Установчих Зборів [101; 102].

У Херсонській губернії вибори відбулися лише частково, (на виборчі дільниці прийшли лише 166 554 чоловік) але показники по Ананіївському і Олександрійському повітах свідчать про перемогу українських списків (№ 8, 13, 17), які набрали 54 300 голосів виборців. Із них: за список УСДРП проголосувало 8 266 осіб, Селянської спілки і ради селянських депутатів – 46003, українських федералістів-республіканців – 31. Значних результатів досягли (особливо в повітах) ліві соціал-революціонери, які йшли в блоці з виконавчим комітетом губернської ради селянських депутатів. Вони набрали 29,8% голосів від загальної кількості виборців. Більшовиків підтримало 19% тих, хто мав право голосу. За єврейські списки голосувало 7,7% громадян [103]. При цьому єврейський виборчий комітет підтримало 6 885 чоловік, єврейський позапартійний список – 4 745 виборців, Бунд – 1 013, Поалей-Ціон – 590 і Об'єднану єврейську соціалістичну робітничу партію – 183 голосуючих [104; 105].

Зробимо певні узагальнення. Результати виборів до міських дум показали переконливу перемогу представників поміркованого соціалістичного блоку, лідерство в якому належало передусім російським есерам та меншовикам. Що ж до більшовиків, то їхній авторитет у масах ще був відносно невисоким. Водночас кадети свою політичну значимість почали втрачати, за винятком, хіба що, Одеси.

Вибори ж до земств (вересень – жовтень 1917 р.) продемонстрували, що в південноукраїнському селі політичні симпатії виборців були дуже розмаїтими, однак домінуючим був український настрій, що й дозволило українським партіям вибороти перемогу.

Восени 1917 р., коли стала цілком зримою загроза диктатури (в корніловському чи більшовицькому виконанні), тенденції до зростання національної самосвідомості українського населення Півдня України та збільшення впливу українських партій значно посилились під час виборів до Всеросійських та Українських Установчих зборів.

Ці виборчі кампанії могли мати для України доленосне значення, оскільки за сприятливих обставин відкривали б для неї обрії нового суспільно-політичного розвитку. Вони показали і бажання, і спроможність українців, особливо селян, зробити серйозний крок до розбудови власної держави.

Врешті-решт, військова експансія більшовицької Росії проти УНР звела нанівець результати напруженої боротьби українського народу за державну незалежність, позбавила його демократичного шляху розвитку, втягнула у вир громадянської війни.

Джерела та література

1. Знаменский О.П. Всероссийское Учредительное собрание. – Л., 1976.
2. Скрипалев Е.А. Всероссийское Учредительное собрание: историко-правовое исследование. – М., 1982.
3. Спирин Л.М. Россия 1917 год: Из истории борьбы политических партий. – М., 1987.

4. Гусев В.І. Більшовицькі організації України в боротьбі за маси в період підготовки та проведення виборів до Всеросійських Установчих зборів // Український історичний журнал. – 1972. – №6.
5. Гусев В.І., Крижановский В.П. В борьбе за осуществление ленинской тактики: Большевики Украины в массовых избирательных кампаниях 1917 г. – К., 1987.
6. Курас И.Ф. Торжество пролетарского интернационализма и крах мелкобуржуазных партий на Украине. – К., 1978.
7. Терещенко Ю.І. Політична боротьба на виборах до міських дум України в період підготовки Жовтневої революції. – К.: Наукова думка, 1974.
8. Рыбалка И.К. Рабочий класс Украины на выборах во Всероссийское и Всеукраинское Учредительные собрания // История СССР. – 1965. – №1.
9. Кичий И.В. Борьба за власть советов на Правобережной Украине. – Львов, 1986.
10. Гамрецький Ю.М., Тимченко Ж.П., Щусь О.Й. Триумфальное шествие Советской власти на Украине. – К.: Наукова думка, 1987.
11. Мельник С.К. Перемога Радянської влади на Півдні Україні. – К.: Видавництво Київського університету, 1966.
12. Реєнт О.П. Українська революція і робітництво: Соціально-політичні та економічні зміни 1917-1920 рр. / НАН України; Інститут історії України. – К., 1996.
13. Солдатенко В. Українська революція: концепція та історіографія. – К., 1997.
14. Грищенко А.П. Політичні сили у боротьбі за владу в Україні (к. 1917 р. – поч. 1919р.). – К., 1993.
15. Старух О.В. Деякі проблеми формування та діяльності міського самоврядування в Україні за доби Центральної Ради // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 1999. – Вип. 8.
16. Бойко В.М. Участь українських партій у муніципальній кампанії 1917р.. // Український історичний журнал. – 1997. – № 5.
17. Королев В. Таврическая губерния в революциях 1917 года (Политические партии и власть). – Симферополь: Таврия, 1993.
18. Верстюк В.Ф. Неудавшийся пролог к демократическому обществу. Вместо послесловия // Всероссийское Учредительное Собрание. Первый и единственный день его занятий (5-6 января 1918 года). – Одесса, 1918.
19. Риси́ч Й. Українське питання на Всеросійських Установчих зборах (або про ще одні ілюзії українських соціалістів // Розбудова держави. – 1996. – №8.
20. Бевз Т. Центральна рада і Українські Установчі збори // Історія в школах України. – 1998. – № 2.
21. Турченко Ф.Г., Турченко Г.Ф. Південна Україна: модернізація світова війна, революція (кінець XIX ст. – 1921 р.): Історичні нариси. – К.: Генеза, 2003.
22. Турченко Г.Ф. Південна Україна на зламі епох (1914-1922 рр.). – Запоріжжя: Просвіта, 2005.
23. Протасов Л.Г. Всероссийское Учредительное собрание. – М., 1996.
24. Вістник товариства “Просвіта” у Катеринославі. – 1917. – 18 липня.
25. Гвоздик В.С. Участь населення Олександрівська у виборчих кампаніях 1917 року // Народне волевиявлення в Україні: історія і сучасність. Тези доповідей науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 5 квітня 2000 р. Запоріжжя: ЗДУ, 2000.
26. Единение. – 1917. – 6 июля.
27. Гвоздик В.С. Участь єврейського населення Півдня України в муніципальній кампанії 1917 року // Запорожские еврейские чтения. – Запорожье: Диво, 1999. – Вып. 3.
28. Одесский листок. – 1917. – 10 августа.
29. Гвоздик В. Роль і місце єврейського населення в політичній боротьбі на Півдні України в 1917 році // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя: Просвіта, 2000.
30. Наша боротьба (Катеринослав). – 1917. – 1 октября.
31. Солдат и рабочий. – 1917. – 21 июля.
32. Бердянская жизнь. – 1917. – 5 августа.
33. Наша боротьба (Катеринослав). – 1917. – 25 октября, 9 ноября.
34. Единение. – 1917. – 6, 21, 23 июля.
35. Бойко В.М. Вибори до міських дум 1917 // http://www.history.org.ua/?l=ENU&verbvar=Vybory_miskykh&abcvar=3&bbcvar=10
36. Жизнь народа. – 1917. – 17 сентября.
37. Новомосковская жизнь. – 1917. – 23 ноября.
38. Одесский листок. – 1917. – 28 сентября.
39. Бердянская жизнь. – 1917. – 15 сентября.
40. Селянська спілка (Катеринослав). – 1917. – 31 жовтня.
41. Новомосковская жизнь. – 1917. – 23 ноября.
42. Наша боротьба (Катеринослав). – 1917. – 12 ноября.
43. Жизнь народа. – 1917. – 1 октября.
44. Известия Бердянского Совета рабочих, солдатских и крестьянских депутатов. – 1917. – 10 октября.
45. Новомосковская жизнь. – 1917. – 16 ноября.
46. Наша боротьба (Катеринослав). – 1917. – 23 ноября.
47. Солдат и рабочий. – 1917. – 19 ноября.
48. Жизнь народа (Олешки). – 1917. – 16 ноября.
49. Бердянская жизнь. – 1917. – 21 ноября
50. Бердянская жизнь. – 1917. – 17 ноября
51. Наша боротьба (Катеринослав). – 1917. – 23 ноября
52. Бердянская жизнь. – 1917. – 17 ноября.
53. Жизнь народа (Олешки). – 1917. – 16 ноября.
54. Новомосковская жизнь. – 1917. – 16 ноября.

55. Солдат и рабочий. – 1917. – 19 ноября.
56. Бердянская жизнь. – 1917. – 21 ноября
57. Новомосковская жизнь. – 1917. – 16 ноября
58. Солдат и рабочий. – 1917. – 19 ноября.
59. Наша борьба (Катеринослав). – 1917. – 23 ноября
60. Бердянская жизнь. – 1917. – 17 ноября
61. Жизнь народа (Олешки). – 1917. – 16 ноября.
62. Бердянская жизнь. – 1917. – 21 ноября.
63. Жизнь народа (Олешки). – 1917. – 16 ноября.
64. Бердянская жизнь. – 1917.. – 17 ноября
65. Бердянская жизнь. – 1917. – 21 ноября.
66. Новомосковская жизнь. – 1917. – 16 ноября.
67. Жизнь народа (Олешки). – 1917. – 16 ноября.
68. Солдат и рабочий. – 1917. – 19 ноября.
69. Бердянская жизнь. – 1917. – 21 ноября.
70. Бердянская жизнь. – 1917. – 17 ноября.
71. Наша борьба (Катеринослав). – 1917. – 23 ноября
72. Бердянская жизнь. – 1917. – 21 ноября.
73. Бердянская жизнь. – 1917. – 17 ноября.
74. Новомосковская жизнь. – 1917. – 16 ноября.
75. Наша борьба (Катеринослав). – 1917. – 23 ноября.
76. Жизнь народа (Олешки). – 1917. – 16 ноября.
77. Бердянская жизнь. – 1917. – 21 ноября.
78. Солдат и рабочий. – 1917. – 19 ноября.
79. Верхнеднепровская народная газета. – 1917. – 29 ноября.
80. Селянська спілка. – 1917. – 1 грудня.
81. Наша борьба (Катеринослав). – 1917. – 23 ноября.
82. Солдат и рабочий. – 1917. – 25 ноября.
83. Королев В.И. Избирательные кампании 1917 года в Таврической губернии // Крымский музей 1995-1996 гг. – Симферополь, 1996.
84. Солдат и рабочий. – 1917. – 25 ноября.
85. Наша борьба (Катеринослав). – 1917. – 23 ноября.
86. Солдат и рабочий. – 1917. – 25 ноября.
87. Наша борьба (Катеринослав). – 1917. – 23 ноября.
88. Жизнь народа (Олешки). – 1917. – 16 ноября.
89. Солдат и рабочий. – 1917. – 19 ноября.
90. Наша борьба (Катеринослав). – 1917. – 23 ноября
91. Наша борьба (Катеринослав). – 1917. – 23 ноября.
92. Жизнь народа (Олешки). – 1917. – 16 ноября.
93. Солдат и рабочий. – 1917. – 19 ноября.
94. Селянська спілка. – 1917. – 30 листопада.
95. Александровская мысль. – 1917. – 18 ноября.
96. Известия Александровского уездного земства. – 1918. – 5 января.
97. Грушевський М.С. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991.
98. Приднепровский край (Катеринослав). – 1918. – 3 (16 апреля).
99. Донецкий пролетарий (Харків). – 1918. – 5 января
100. Народная жизнь. – 1917. – 13 января.
101. ЦДАВО України. – Ф. 1115. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 85.
102. Жизнь народа (Олешки). – 1917. – 24 декабря.
103. Дніпро. – 1918. – 1 березня.
104. Еврейская мысль. – 1918. – 26 января
105. Дніпро. – 1918. – 1 (14) березня.

Гвоздик В. С. Изменения в соотношении партийно-политических сил на Юге Украины во время избирательных кампаний 1917 – начала 1918 гг.

В статье рассматривается политическая ситуация на Юге Украины в период обострения борьбы за власть осенью 1917 – в начале 1918 гг. Исследуется количественный состав и география размещения основных политических партий и общественно-политических объединений, задействованных в этой борьбе. Анализируются результаты выборов в органы местного самоуправления, Всероссийского и Украинского Учредительного собрания.

Ключевые слова: Юг Украины, политическая борьба, партии, блоки, выборы.

Gvozdyk V. S. Changes in proportion of party and political forces in the South of Ukraine during election campaigns of 1917 – early 1918.

The article dwells upon the political situation in the South of Ukraine in the period of intensification of struggle for power in the autumn of 1917 – beginning of 1918. The quantitative composition and the geographic location of main political parties and social and political associations taking part in this struggle has been investigated. The results of elections to the local government bodies, All-Russian and All-Ukrainian Constituent Assemblies.

Keywords: South of Ukraine, political struggle, parties, blocks, elections